

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Ivana Ptáčková

**Mluva na Valašskoklobucku
s přihlédnutím k lexikální rovině**

OLOMOUC 2012

Vedoucí práce: **PhDr. Hana Marešová, Ph.D.**

*Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala
samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.*

.....

Zde bych chtěla poděkovat vedoucí práce PhDr. Haně Marešové, Ph.D., za ochotu, trpělivost a za řadu podnětných rad, postřehů a připomínek, které mi poskytla.

1 ÚVOD	6
2 VALAŠSKOKLOBUCKO	7
2.1 Z HISTORIE VALAŠSKOKLOBUCKA	7
2.2 VALAŠSKOKLOBUCKO V SOUČASNÉ DOBĚ	9
3 NÁŘEČÍ A NÁRODNÍ JAZYK	11
3.1 ZÁKLADNÍ ROZVRŽENÍ ČESKÝCH NÁŘEČÍ A JEJICH SOUČASNÁ SITUACE	13
3.2 VÝCHODOMORAVSKÁ NÁŘEČÍ A JEJICH ZEMĚPISNÉ VYMEZENÍ	14
3.3 HLAVNÍ ZNAKY VÝCHODOMORAVSKÝCH NÁŘEČÍ	14
4 VZTAH SLOVENŠTINY A ČEŠTINY	16
4.1 VZTAH SLOVENŠTINY A VÝCHODOMORAVSKÝCH NÁŘEČÍ	17
5 TVOŘENÍ SLOV NA VALAŠSKOKLOBUCKU	18
5.1 TVOŘENÍ PODSTATNÝCH JMEN	18
5.1.1 KATEGORIE MUTAČNÍ	19
5.1.1.1 Jména podle příslušnosti	19
5.1.1.2 Názvy nositelů vlastností	19
5.1.1.3 Jména činitelská	20
5.1.1.4 Názvy prostředků činnosti	20
5.1.1.5 Názvy míst	21
5.1.2 KATEGORIE MODIFIKAČNÍ	21
5.1.2.1 Jména zveličelá (augmentativa)	21
5.1.2.2 Názvy specifikáčn	22
5.1.2.3 Jména přechýlená	22
5.1.2.4 Názvy hromadné	23
5.1.3 KATEGORIE TRANSPOZIČNÍ	23
5.1.3.1 Názvy vlastností	24
5.1.3.2 Názvy dějů	24
5.1.3.3 Názvy číslic a čísel, názvy skupin podle četnosti	24
5.2 TVOŘENÍ PŘÍDAVNÝCH JMEN	25
5.2.1 PŘÍDAVNÁ JMÉNA PŘIVLASTŇOVACÍ	25
5.2.2 PŘÍDAVNÁ JMÉNA S VÝZNAMEM ZESLABUJÍCÍM A ZESILUJÍCÍM	25
5.2.3 STUPŇOVÁNÍ PŘÍDAVNÝCH JMEN	26
5.3 TVOŘENÍ ZÁJMEN	26
5.3.1 ZÁJMENA UKAZOVACÍ	26
5.3.2 ZÁJMENA NEURČITÁ	26
5.4 TVOŘENÍ ČÍSLOVEK	27
5.5 TVOŘENÍ SLOVES	27

5.5.1	SLOVESA S KMENOTVORNOU PŘÍPONOU -NÚ-	27
5.5.2	SLOVESA S KMENOTVORNOU PŘÍPONOU -I-	28
5.5.3	SLOVESA S KMENOTVORNOU PŘÍPONOU -A-	28
5.6	TVOŘENÍ PŘÍSLOVCÍ	29
5.6.1	PŘÍSLOVCE MÍSTA	29
5.6.2	PŘÍSLOVCE ČASU	29
5.6.3	PŘÍSLOVCE ZPŮSOBU	29
5.6.4	STUPŇOVÁNÍ PŘÍSLOVCÍ	30
5.7	TVOŘENÍ PŘEDLOŽEK	30
6	ANALÝZA NÁŘEČNÍHO TEXTU	31
6.1	O AUTORCE	31
6.2	ANALÝZA TEXTU Z FONOLOGICKÉHO HLEDISKA	32
6.3	ANALÝZA TEXTU Z MORFOLOGICKÉHO HLEDISKA	32
6.4	ANALÝZA TEXTU ZE SYNTAKTICKÉHO HLEDISKA	33
6.5	ANALÝZA TEXTU Z LEXIKÁLNÍHO HLEDISKA	33
6.6	SHRnutí	35
7	ZÁVĚR	36
8	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	37
9	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	38

1 Úvod

Pocházím z malého města Brumov-Bylnice, které leží v těsné blízkosti Valašských Klobouk. Pro Valašské Klobouky a blízké okolí je charakteristické především valašské nářečí, které je zde ve velké míře zachováno. Můžeme jej slyšet zejména u starší generace, méně pak u generace mladší, jež je velmi ovlivněna moderní technikou, u níž je preferována spisovná čeština. Místní obyvatelé i řada organizací se však snaží nářečí udržovat. Důkazem těchto snah je řada akcí, majících již několikaletou tradici. Nejvýznamnější z nich je klobucký mikulášský jarmark, kde se každoročně můžeme setkat s lidovými řemesly, místními tradicemi, folklórem aj. Mimo to, že tato kulturní akce seznamuje široké okolí s životem na Valašsku, posiluje také kulturní identitu jižního Valašska.

Velký podíl za snahu udržovat valašské nářečí ve Valašských Kloboukách a okolí je přisuzován i místní folkloristce Libuši Sušilové, která je autorkou knihy *Klobucký rok: Starobylé zvyky a obyčeje celého roku ve Valašských Klobúčích*. Kniha je napsána valašským nářečím a zobrazuje tradice a zvyky praktikované během celého roku na Valašskoklobucku. Jsme přesvědčeni, že tato kniha je nejen vhodným příkladem mluvy ve Valašských Kloboukách, ale i možností, jak se seznámit s místními obyčejí.

I my, kdo jsme na místní folklor a mluvu hrdí, zastáváme názor, že by se měly tradice, folklor a nářečí udržovat. Proto se v práci budeme zabývat valašským nářečím, specifickými nářečními výrazy a prostřednictvím ukázky nářečního textu nahlédneme do místních tradic.

Cílem této práce je tedy analýza současné mluvy na Valašskoklobucku. Věnovat se budeme zejména výrazům, jež se odchyľují od spisovného jazyka. Zaměříme se především na oblast tvoření slov, kde se vyskytuje velké množství odlišností, a to díky bohatosti a rozmanitosti nářečních formantů. Součástí analýzy bude také komplexní jazykový rozbor nářečního textu, který by měl ukázat, zda se v dané mluvě vyskytují typické prvky příznačné pro oblast východomoravských nářečí.

2 Valašskoklobucko

Oblast Valašskoklobucka se rozkládá v hornaté krajině moravsko-slovenského pomezí na předělu Vizovické vrchoviny a Bílých Karpat. Napříč je proráží údolí říčky Kloboučky, která se od soutoku s Návojským potokem v Brumově nazývá Brumovka a v Bylnici ústí do Vlárky, jejíž vody se potom vlévají do slovenského Váhu.¹

Valašské Klobouky společně s dalšími okolními vesnicemi (Smolina, Lipina, Křekov) a menšími městy (Brumov-Bylnice, Štítná nad Vláří) tvoří jádro regionu Valašsko.

2.1 Z historie Valašskoklobucka

Dnešní území Valašskoklobucka je zcela shodné s dřívějším brumovským panstvím, za jehož centrum byl pokládán zpočátku Brumov a později Valašské Klobouky. Nejstarší středověké osídlení oblasti bylo v okolí Slavičina, Loučky a především v prostoru při Vlárském průsmyku s královským hradem Brumovem, který je doložen k roku 1255. Brumov byl považován za středisko správy a za sídlo hospodářské administrativy královského majetku.

Významně zasáhla do uspořádání území kolonizační vlna probíhající od poloviny 13. století do století 14. Došlo k utvoření základní podoby sítě měst (Brumov, Klobouky, Slavičín), vesnic a šlechtických sídel (Vlachovice). V této době byla také založena nová města, např. Újezd, Vlachova Lhota, Nedašova Lhota a další.

Ve 14. a 15. století získala města řadu privilegií. Nejvýznamnější z nich dostaly Valašské Klobouky, které se staly centrem rozsáhlého brumovského panství v oblasti nejen hospodářské, ale i soudní. V roce 1356 získaly Klobouky další privilegium, bylo jim přiděleno právo města Hradiště, což přineslo právo trhu a právo hrdelní. K přelomu v počtu měst a vesnic došlo v době uherské války, kdy byla z mapy panství vymazána téměř pětina vesnic. V té době odevzdal uherský král brumovské panství panu Podmanickému (Podmaničtí usilovali o dědičnou držbu panství).

V 16. století se pak panství ujali páni z Lomnice a nastal rozkvět území. Vlachovice byly povýšeny na městečko, Klobouky jsou označovány za město. Na Valašskoklobucku vrcholily i nové kolonizační snahy v osidlování a využívání vyšších horských poloh. Osobitý

¹ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. s. 50

styl hospodaření používaný v rumunském Valašsku (chov ovcí a koz, práce v horských oblastech) přispěl k označení této kolonizace za valašskou. Právě rozmach valašské kolonizace na daném území se stal podnětem k tomu, že od 17. století je celá oblast nazývána Valašsko. Nejvýznamnější řemeslem v kraji v té době bylo soukenictví.²

V 17. století došlo k náhlému obratu. Klid a hospodářský rozvoj vystřídal vpády z uherské strany. Velké útrapy Valašskokloboucko zaznamenalo po skončení třicetileté války. Roku 1663 obrátili Tataři území v popel. V letech 1680 a 1683 pak následovaly další ničivé vpády.

Největší katastrofy se však okolí Klobouk dočkalo v letech 1703-1704, kdy bylo vymýceno Kuruci. Území pak zůstalo pusté až do roku 1736, protože obyvatelé, jež přežili, se přemístili do okolních lesů.³ Po osudových událostech a hlavně z jejich plynoucích důsledků se území těžko dostávalo (zastavení růstu počtu obyvatel, území osidlovala řada imigrantů atp.).⁴

Velký význam mělo od druhé třetiny 18. století soukenictví, které se velkou měrou podílelo na obrodě území. V Kloboukách existovala dokonce soukenická manufaktura. V závěru 18. století hrály významnou roli i cechy, např. ševcovský, kožešnický, krejčovský a koželužský.⁵

Na konci 1. poloviny 19. století došlo k novému správnímu uspořádání a budování soudních okresů. Sídlem okresních úřadů jižního Valašska se staly Valašské Klobouky. Během 2. poloviny 19. století stoupl počet bohatých továrníků a staré šlechtické rody upadávaly. Z důvodu nedostatku potravy ale mnoho obyvatel odcházelo za sezónními pracemi, nejvíce do USA. V posledních letech 19. století postupně zanikaly cechy, byl vydán živnostenský řád, což umožnilo řadě řemeslníků podnikat. Tyto podnikatelské aktivity podporovaly záložny a spořitelny. Vznikala řada výrobních družstev, např. Družstvo soukeníků a papučářů (Valašské Klobouky, 1898), Pivečkova koželužská dílna (Slavičín, 1860, později obuvnická továrna). Významným podnikatelem jižního Valašska kromě Pivečky byl František Šerý, který vlastnil textilní dílnu (Valašské Klobouky, 1882).

Po odeznění hospodářské krize 30. let 20. století, nastala nová vlna oživení podnikání a rozkvětu území. Velký podíl na rozvoji měla zbrojovka v Bohuslavicích nad Vlčí,

² Valašské Klobouky: "...srdce jižního Valašska". *Z historie Valašských Klobouk a jižního Valašska* [online]. 26. 3. 2008 [cit. 2012-02-15]. Dostupné z: <http://www.valasskeklobouky.cz/historie/d-1432/p1=1937>

³ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. s. 51

⁴ Valašské Klobouky: "...srdce jižního Valašska". *Z historie Valašských Klobouk a jižního Valašska* [online]. 26. 3. 2008 [cit. 2012-02-15]. Dostupné z: <http://www.valasskeklobouky.cz/historie/d-1432/p1=1937>

⁵ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. s. 49-51

elektrotechnická továrna MEZ v Brumově, Vlárské strojírný ve Slavičíně a podniky ve Valašských Kloboukách Pal Magneton a Igla.

Od roku 1949 se přestaly dělit okresy na soudní a politické. Valašské Klobouky zůstaly okresem do roku 1960, pak byl totiž jihovalašský region zařazen do okresu Gottwaldov (od 1. 1. 1990 Zlín).⁶

2.2 Valašskoklobucko v současné době

V současné době je hlavním centrem jižního Valašska město Valašské Klobouky. Město se nachází na severu Chráněné krajinné oblasti Bílé Karpaty.

Valašské Klobouky mají významné postavení v jihovalašském regionu, disponují sítí potřebných úřadů, předškolních a školních zařízení, sportovišť, institucí, obchodů, zdravotnických potřeb aj. Velký význam mají také městské organizace: Valašskoklobucké služby, s. r. o., Výroba tepla, s. r. o. a Městské lesy Valašské Klobouky, s. r. o. Důležité postavení má i kulturní dům Klobučan, jehož součástí je městská knihovna a muzeum.

Základ školní sítě tvoří organizovaná základní škola a dvě mateřské školy. Ve městě je i řada středních škol, a to SOU zemědělské (s internátem), praktická škola, gymnázium a obchodní akademie. Mimo jiné je zde možno navštěvovat také základní uměleckou školu a dům dětí a mládeže.

K rozvoji sportovní, ekologické a kulturní činnosti přispívá řada místních spolků, souborů a organizací. Z oblasti sportu jsou to např. TJ Sokol, TJ Spartak, SK Rytmik -Aerobic a Sportovně-střelecký klub. Pro rozvoj kultury jsou důležité národopisné soubory Klobučan a Důbrava, dechová hudba Valašska a Důbravanka, Galerie G a různé hudební a taneční skupiny.

Ve Valašských Kloboukách se nachází i řada restaurací, kaváren a hotelů, sportovní stadion, tělocvična a koupaliště.

Odbornou zdravotní pomoc mohou obyvatelé města najít ve valašskoklobucké poliklinice, kde sídlí praktičtí, odborní i zubní lékaři. V budově jsou umístěny i laboratoře

⁶ Valašské Klobouky: "...srdce jižního Valašska". *Z historie Valašských Klobouk a jižního Valašska* [online]. 26. 3. 2008 [cit. 2012-02-15]. Dostupné z: <http://www.valasskeklobouky.cz/historie/d-1432/p1=1937>

a lékárna. K dispozici je občanům také Penzion a Dům s pečovatelskou službou. Současná síť obchodů plně vyhovuje potřebám města i okolí.⁷

⁷Valašské Klobouky: "...srdce jižního Valašska". *Současnost města Valašské Klobouky* [online]. 29. 12. 2005 [cit. 2012-02-15]. Dostupné z: http://www.valasskeklobouky.cz/vismo/dokumenty2.asp?u=17631&id_org=17631&id=1332&p1=1737

3 Nářečí a národní jazyk

V dnešní době mluvíme o národním jazyku tam, kde se určitá společnost vyvinula v samostatný národ, a to na základě totožných podmínek ekonomických, politických a kulturních, a zároveň pociťuje svou kulturní a historickou odlišnost. Uživatelé každého nářečí se považují za příslušníky národa, v jehož rámci se rozvíjejí, a svůj dialekt vnímají jako jednu z místních podob, variant nadřaděného národního jazyka.⁸

Souhrnem všech jazykových útvarů, kterých užívají při přirozené vzájemné komunikaci příslušníci jednoho národa, je národní jazyk. Jednotlivé útvary jsou si po strukturní stránce velmi blízké (mají podstatnou část jevů společnou, zároveň však i tyto společné jevy mohou mít v každém ze systémů jiné postavení a mohou stát v jiných systémových souvislostech), navzájem se ovlivňují a podléhají i společným vývojovým tendencím.

„K strukturním útvarům českého národního jazyka patří jednak spisovný jazyk, jazyk kodifikovaný v mluvnicích, slovnících a učebnicích, spolu s hovorovou češtinou, přesněji řečeno soustavou výrazových prostředků příslušící hovorovému stylu spisovné češtiny, jednak teritoriální nářečí a nadnářeční útvary (interdialekty) spolu s obecnou češtinou – všechno jsou to složky nespisovné.“⁹

Vztah mezi spisovným jazykem a nářečím je velmi těsný. Je to dáno především tím, že kořeny spisovných jazyků můžeme najít v nářečním základu, zpravidla v nářečí té oblasti, kde se nacházelo hospodářské, politické nebo kulturní centrum.

Nářečí považujeme za historický jev. Místní nářečí se utvářela celá staletí, a to velmi složitým procesem, na kterém se podílelo několik činitelů. Důležitou roli sehrála rozdrobenost feudálního státu na četná panství. Na formování místních nářečí mělo také vliv rozdělení na celky správní a církevní. Postupně však docházelo k tomu, že ti činitelé, kteří ovlivňovali utváření místních nářečí, přestali působit ve spojitosti s likvidací feudalismu a s utvářením novodobého českého národa, a docházelo tak ke stírání nářečních rozdílů a následně k jejich mísení. Důvodem bylo také silnější působení hospodářských, politických a kulturních center a působení spisovného jazyka než jazyková konzervativnost uživatelů nářečí. Postupné stírání výhradních znaků nářečí dalo za vznik útvarům nadnářečním, které zachovávají jen zásadní rysy dané nářeční skupiny. Jedná se o tzv. obecná nářečí, interdialekty.¹⁰ *„Interdialekt se*

⁸ CUŘÍN, František, et al. *Vývoj českého jazyka a dialektologie*. s. 160

⁹ CHLOUPEK, Jan. *Aspekty dialektu*. s. 10

¹⁰ CUŘÍN, František, et al. *Vývoj českého jazyka a dialektologie*. s. 160-163

přijímá jako dorozumivací útvar mladších generací na venkově, obyvatelstva venkovských měst, předměstí a velkoměst s venkovským zázemím (např. Brna), obyvatelských vrstev spjatých s místní výrobou a službami.“ V této souvislosti mluvíme potom o obecné češtině, obecné hanáčtině, obecné laštině apod.¹¹

Přestože mezi jednotlivými nářečími existuje řada rozdílů, můžeme mezi nimi najít i velké množství shod ve zvukové stránce, mluvnické stavbě i slovní zásobě. Díky tomu, že shody naprosto převažují, dochází k bezproblémové komunikaci mezi uživateli jednotlivých nářečí, i když každý hovoří svým rodným dialektem. Zároveň všichni přitom pokládají svou řeč za českou, tj. za nářečí českého jazyka, a uznávaným společným celonárodním jazykovým útvarem je pro ně spisovná čeština. Rozdíly se nevyskytují pouze mezi jednotlivými dialekty, ale i v rámci jednoho dialektu. Odlišnosti v mluvě spatřujeme především mezi starší a mladší generací. V jazykovém projevu se pak odráží i vzdělání, zčásti pohlaví apod.¹²

V současné době je tendence taková, že se dialekty podvolují spisovnému jazyku, dochází k ústupu některých slovníkových, hláskoslovných, tvaroslovných a jiných znaků, kterými se tyto dialekty diferencují od dialektů sousedních nebo i od spisovné češtiny. Ale i přes to zůstávají prostředkem intimní komunikace, výrazem rodinné a přátelské soudržnosti.¹³

Vedle strukturních útvarů rozlišujeme v jazyce i speciální slovníkové, popřípadě i frazeologické vrstvy, tj. argot, slang a profesionální mluva.

„Profesionální mluvou se rozumí mluva skupin zaměstnanců, kteří při pracovním procesu nebo při výkonu služby užívají termínů nebo terminologických spojení bez ohledu na spisovnost, a to pouze pro jejich výrazovou úspornost. Příkladem známých profesionálních mluv je mluva horníků nebo hutníků.“

„Argot znamená tajnou mluvu deklasovaných společenských vrstev, v minulosti zejména zlodějů, prostitutek a žebráků.“¹⁴ Dnes se s argotem v jeho pravé podobě nesetkáme, protože se změnou společenského řádu ztratil podmínky své existence. V malé míře se však s argotickými výrazy můžeme setkat v obecné češtině, do které dříve pronikly, např. *prachy, šoufl, pajzl, šlamastika.*¹⁵

„Označení slang vzniklo z anglického sousloví s tzv. saským genitivem ´s lang(uage), tj. „něčí mluva“, nebo přímo ze sousloví soldiers´ lang(uage), tj. „mluva vojáků“,

¹¹ CHLOUPEK, Jan. *Aspekty dialektu*. s. 14

¹² BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie*. s. 9-10

¹³ CHLOUPEK, Jan. *Aspekty dialektu*. s. 14

¹⁴ Tamtéž, s. 19

¹⁵ CUŘÍN, František, et al. *Vývoj českého jazyka a dialektologie*. s. 165

nejvhodnějším českým popisným označením je „mluva zájmových a pracovních skupin“. Slang se utváří na základě jazykové hry, čímž se odlišuje od profesionální mluvy. V některých případech se slangové výrazy blíží k argotu nebo profesionalismům. Slang hojně využívá metaforu, dále např. i zvukových osobitostí (intonace, tempa, dynamiky řeči apod.).¹⁶ U slangu se setkáváme především se záměrnou deformací lexikálních prostředků, např. studentský slang *anglina*, *zemák*, *prófa* atp.¹⁷

3.1 Základní rozvržení českých nářečí a jejich současná situace

V rámci českého jazyka vydělujeme čtyři základní nářeční skupiny a v každé z nich jsou soustředěna nářečí vyznačující se vedle rysů společných s ostatními nářečímí českého jazyka nebo alespoň s některými z nich různými znaky typickými jen pro danou skupinu.

Největší nářeční skupinou je skupina česká v užším slova smyslu, která zaujímá západní část jazykového území (oblast Čech a pomezí jihozápadních úseků Moravy). Další nářeční skupinou je skupina středomoravská či hanácká (území střední části bývalé Moravy, kromě úseků na jihozápadě a pruhu na východě). Při východních hranicích České republiky se mluví nářečím východomoravským neboli moravskoslovenským a severovýchodní cíp Moravy a přilehlé oblasti bývalého Slezska zaujímá nářeční skupina slezská neboli lašská.¹⁸

Jednotlivé rysy daného dialektu nemají zpravidla stejný zeměpisný rozsah. Obvykle dochází ke křížení hranic jevů nebo k jejich sbíhání, oddalování. Oblast, kde najdeme všechny znaky určitého dialektu, nazýváme jádrem dialektu. Hranice sousedních dialektů nejsou příliš ostré. Někdy můžeme zaznamenat i velmi plynulé přechody z jednoho dialektu do sousedního, v tomto případě mluvíme o přechodných pásech. Přechodným pásem jsou např. dialekty moravskoslovenské (přechod mezi nářečímí českými a slovenskými) nebo dialekty jihovýchodní (českomoravské), které tvoří stupňovitý přechod mezi českými dialekty v užším smyslu a dialekty hanáckými.¹⁹

¹⁶ CHLOUPEK, Jan. *Aspekty dialektu*. s. 19

¹⁷ CUŘÍN, František, et al. *Vývoj českého jazyka a dialektologie*. s. 164

¹⁸ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie*. s. 11-12

¹⁹ HOLUB, Zbyněk. *Dialektologická praktika: úvod do praktické dialektologie*. s. 12-13

3.2 Východomoravská nářečí a jejich zeměpisné vymezení

Východomoravská neboli moravskoslovenská nářečí zabírají východní oblast Moravy.

Nářeční skupinu východomoravskou můžeme dělit na nářeční podskupinu severní (valašskou), nářeční podskupinu jižní (slováckou), dále pak na západní úseky, a to na úsek hranický, kelečský a dolský, a poslední část tvoří jihovýchodní úsek kopaničářský.

Na jazykovém území ohraničeném od severu městy a obcemi Valašské Meziříčí, Starý Jičín, Rožnov pod Radhoštěm, Velké Karlovice a Horní Bečva se mluví nářečím severní/valašské podskupiny. Východní hranicí je pak státní hranice se Slovenskem, jižní hranice sahá až za Brumov a Slavičín. Z dalších valašských měst je potřeba také zmínit Vsetín, Valašské Klobouky a Vizovice.

Od severovýchodu (severně od Uherského Hradiště a Uherského Brodu) směrem na Uherský Ostroh, Veselí na Moravě, Vnorovy, Strážnice, Dubňany, Hodonín, Lanžhot a Břeclav se táhne podskupina jižní/slovácká. Do této podskupiny řadíme i subregion Luhačovicka, tzv. Zálesí.

Západní okrajový úsek je nesourodý: můžeme z něj vyčlenit několik nářečních podoblastí: od severu je to úsek hranický (Hranice na Moravě, Bělotín, Lipník a Teplice nad Bečvou), úsek kelečský (město Kelč a okolí) a úsek dolský (kolem pravého břehu řeky Moravy, oblast Chřibů a Ždánického lesa, dále území kolem Otrokovic a Napajedel a oblast kolem Buchlova, Kyjova, Bzence a Podivína).

Jihovýchodní úsek kopaničářský se pak rozprostírá v hornaté a poměrně málo zalidněné oblasti mezi Starým Hrozenkovem na severu a Velkou nad Veličkou na jihu.²⁰

3.3 Hlavní znaky východomoravských nářečí

Mezi základní znaky východomoravských nářečí je třeba uvést tyto:

1. zachované *ú*, např. *múka, dúbek, nesú, berú*;
2. zachované *aj*, např. *daj, vajco, najlepši*;
3. krátká samohláska ve slovech jako *jama, vrana, rana, misa, mak, lhat, bit, pit, jest*;
4. většinou zachované *a* po měkkých souhláskách, např. *ležat, sekáča aj.*, *a* se vyskytuje i v koncove, např. *tela, prasa*;

²⁰ BOGOCZOVÁ, Irena. *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie*. s. 78-79

5. většinou zachované *u, ú* po měkkých souhláskách, např. *cuží, policu*, 1. os. sg. *piju, biju, kupuju, klúč*, 3. os. pl. *pijú, bijú, kupujú*;
6. změna *ó-uo-ú*, např. *kúň, vúz, múj*;
7. většinou zachované *é*, např. *řéct, mléko*;
8. *i-* na začátku slova bez *j*, př. *ikra, iskra, inačí, izba*;
9. asimilace znělosti *sh-zh*, např. *zhod'it, zhon*;
10. zachovaná skupina *šč*, např. *ešče, ščípat, ščáva, ščest'í*;
11. v dativu plurálu mužských a středních substantiv nejčastěji koncovka *-om*, např. *chlapom, dubom, húsatom*;
12. dvojí *l*, a to tvrdé (*l̥*) nebo měkké (*l'*), např. *bił, hład, l'ípa, l'epší*.²¹

Ve Valašských Kloboukách a v blízkém okolí se hovoří nářeční podskupinou valašskou.

Zásadními znaky valašského nářečí jsou:

1. běžné vyslovování zdvojené souhlásky, např. *kašša, necco, Anna*;
2. pravidelné zakončení infinitivu na *-t'*, př. *kúpit', dělat', sedět'*;
3. zachování měkkých retnic, př. *b'ěžet, p'ekný, v'ěšat, m'ech, zem'ák*;
4. spojení hlásek *m+ě* se vyslovuje *m'é*, popř. *mje*, např. *m'esíc (mjesíc)*;
5. v instrumentálu plurálu maskulin je typické zakončení *-y/-i*, popř. *-mi, -ami, -ámy*, př. *koňmi, súsedy* nebo *súsedami, nožami*;
6. charakteristický slovtvorný typ adverbií odvozených z přechodníků prostřednictvím formantu *-aci*, např. *sed'aci, stojaci*.²²

²¹ CUŘÍN, František, et al. *Vývoj českého jazyka a dialektologie*. s. 184-185

²² BACHMANNOVÁ, Jarmila et al. *Encyklopedický slovník češtiny*. s. 403

4 Vztah slovenštiny a češtiny

Zkoumané území Valašskoklobucka leží na pohraničí se Slovenskem, a proto se nabízí otázka vztahu češtiny a slovenštiny.

Čeština a slovenština jsou si velmi blízké jazyky. Oba jazyky mají stejný původ, pocházejí z praslovanštiny, prajazyka dávných Slovanů. Český a slovenský jazyk vytvářejí jižní podskupinu západoslovanských jazyků. K nejvýraznějším společným znakům slovenštiny a češtiny patří například tyto:

1. přízvuková první slabika, výjimku mohou tvořit některá nářečí (např. v českých nářečích lašských je přízvuk na poslední slabice jako v polštině);
2. dřívější rozlišování *i* a *y* ve výslovnosti splynulo v *i* podobně jako v ostatních jazycích jihoslovanských (v pravopise však dochází k jejich diferenciaci);
3. dřívější slovanské *g* v obou jazycích nahrazuje *h*, př. *roh*, *hlava*, *jahoda* aj.;
4. v českém a slovenském jazyce se ve srovnání s jinými slovanskými jazyky vyskytují ve větší míře přídavná jména přivlastňovací, např. *bratrův*, *matčin*, slov. *bratrov*, *matkin*;
5. v obou jazycích se podobně jako v jazycích východoslovanských vyvinulo opisné futurum, př. *budu psát*, slov. *budem písať* atp.

Mezi češtinou a slovenštinou se vyskytují také dosti výrazné rozdíly. Nejpodstatnější rozdíly jsou následující:

1. ve slovenštině jsou někdejší jery nahrazeny střidnicemi *a*, *e*, *o*, kdežto v češtině je jednotné *e*, např. slovenské *mach*, *ten*, *von* a české *mech*, *ten*, *ven*;
2. rozdíl mezi oběma jazyky je i ve střidnicích za někdejší dvojhhlásku *ě*: v češtině se po retnicích vyslovuje *je*, resp. (po *m*) *ně*, např. *pěna*, *věřit*, *běžet*, *město*, ale ve slovenštině v krátkých slabikách *e*, např. *pena*, *verit'*, *bežat*, *mesto*; v dlouhých slabikách se pak ve slovenštině vyskytuje *ie* (výslovnost je však krátká), např. *miesto*, *viera*, *biely*, *piesok*, v češtině došlo k úženi *ie* v *í*, př. *místo*, *víra*, *bílý*, *písek*;
3. odlišnost českého jazyka od slovenského spočívá i v provedení změny *ú* > *ou*, např. české *brousit*, *nesou*, *mouka* a slov. *brúsit*, *nesú*, *múka*; naproti tomu byla ve slovenštině částečně provedena diftongizace: *ú* > *iu*, *ä(a)* > *ia* a *é* > *ie*, př. *desať-desiaty*, *pät-piaty*, *nesiem-niest'*;
4. v češtině existuje dvojice *r-ř*, kdežto slovenština má jen *r* (čes. *hora*, *rok*, *tři*, *řepa* x slov. *hora*, *rok*, *tri*, *repa*).

Přestože se mezi češtinou a slovenštinou vyskytují rozdíly, jsou si tyto dva jazyky v rámci slovanských jazyků nejbližší. Rozdíly nejsou tak markantní, proto nedochází při komunikaci k potížím, i když každý mluví svým mateřským jazykem. Vzájemné porozumění je dáno i slovní zásobou, která je pro češtinu a slovenštinu z velké části společná.²³

4.1 Vztah slovenštiny a východomoravských nářečí

Na základě velmi blízkého vztahu těchto dvou jazyků můžeme říci, že přechod mezi českými a slovenskými nářečími je plynulý. Slovenský jazyk je oproti jazyku českému nářečně více rozdělen. Ve slovenštině vydělujeme nářečí západoslovenská, východoslovenská a středoslovenská. Nejbližší jsou češtině, respektive východomoravským nářečím, nářečí západoslovenská.²⁴

Mezi východomoravskými a západoslovenskými dialekty můžeme najít společné znaky, např. skupina souhlásek *šč*, např. *šťaslivý, ščepit, ešče*, zdvojené souhlásky, př. *masso, kašša, srcco* a většinou zachované *u* po měkkých souhláskách, např. *cudzí aj*.²⁵ Ve slovní zásobě obou nářečí se objevují obraty spjaté s karpatskou salašnickou kolonizací, tzv. karpatismy,²⁶ „*slova ukrajinsko-rumunského původu, objevující se v souvislosti s příchodem valašského pasteveckého obyvatelstva: bryndza, košut, bača, fujara, valach, žinčica aj.*“²⁷

Východomoravská nářečí a slovenština jsou si blízké také tím, že v obou těchto útvarech nedošlo ve srovnání se spisovnou češtinou při vývoji k těmto změnám: k přeměně *ú > ou* (*trúba, kúpit, búchat*), je v nich zachován původní vokalismus (nom. *duša*, akuz. *dušu*, imper. *daj* proti čes. *duše, duši, dej*).²⁸

²³ BĚLIČ, Jaromír. *Slovenština*. s. 6-10

²⁴ BACHMANNOVÁ, Jarmila et al. *Encyklopedický slovník češtiny*. s. 408

²⁵ BĚLIČ, Jaromír. *Slovenština*. s. 153

²⁶ BACHMANNOVÁ, Jarmila et al. *Encyklopedický slovník češtiny*. s. 403

²⁷ Tamtéž, s. 409

²⁸ BĚLIČ, Jaromír. *Slovenština*. s. 8-9

5 Tvoření slov na Valašskoklobucku

Jedním z nejdůležitějších zdrojů obohacování slovní zásoby je tvoření slov. Při slovotvorném procesu dochází k mutačním, transpozicičním a modifikačním změnám.

Mutace je založena na vztahu mezi pojmovými základy a jejich příznaky. „*Substance (vlastnosti, děje a okolnosti) jsou charakterizovány a pojmenovány podle svého vztahu k prvku téže kategorie (v tomto případě k jiné substanci) nebo jiné kategorie (k vlastnosti, ději, okolnosti).*“

Základem transpozice je změna slovního druhu. V rámci této onomaziologické kategorie rozlišujeme: zpředmětnění vlastnosti (vlastnost > substance, př. dobrý-*dobrota*, vysoký-*výška*, hloupý-*hloupost*), zpředmětnění děje (děj > substance, př. lhát-*lhaní*, běžet-*běh*), „zvlastnostnění“ okolnosti (tam-*tamější*, zítra-*zítřejší*, dole-*dolní*, rychle-*rychlý*, dobře-*dobrý*).

Třetí onomaziologickou kategorií je modifikace. „*Její podstata tkví v tom, že ke slovům neutvořeným nebo utvořeným (mutací nebo transpozicí) se dodávají doplňující příznaky, aniž se změní jejich základní význam a slovotvorná kategorie, např. činitelské jméno zůstane činitelským atd.*“ Za doplňující příznaky můžeme považovat augmentativnost (zhrubění), deminutivnost (zdrobnění), moce (přechýlení), kategorie hromadnosti, kategorie mláďat a modifikace dané prefixy (včetně záporky ne-) u substantiv, adjektiv a sloves.²⁹

V českém jazyce se nejčastěji tvoří slova odvozováním. Méně se uplatňuje proces skládání a zkracování. Z tohoto faktu budeme vycházet. Zaměříme se na tvoření slov odvozováním na Valašskoklobucku. U jednotlivých slovních druhů zachytíme pouze slovotvorné formanty odchylovající se od spisovného jazyka.

5.1 Tvoření podstatných jmen

Tvoření podstatných jmen je na Valašskoklobucku v řadě oblastí shodné se spisovnou češtinou. Na zkoumaném území se však vyskytuje i řada odlišností, a to např. u jmen činitelských, názvů dějů, prostředků, míst a dalších.

²⁹ RUSÍNOVÁ, Zdenka. *Tvoření slov v současné češtině*. s. 7-8

5.1.1 Kategorie mutační

Nově utvořená slova označují jinou skutečnost než slovo základové.

V rámci této kategorie vyčleňujeme jména konatelská, jména podle příslušnosti, jména nositelů vlastností, jména činitelská, názvy prostředků činnosti, názvy výsledků děje a názvy míst.³⁰

5.1.1.1 Jména podle příslušnosti

Do této kategorie patří pojmenování osob podle příslušnosti k místu nebo skupině lidí, které něco spojuje. Při odvozování se na Valašskoklobucku uplatňuje především sufix **-an**, s variantou **-jan**.

Sufixem **-an** se odvozují tato jména: Poteč-*Potečan*, Horní Lideč-*Ličan*, Liptál-*Liptálan*.

Varianta **-jan** se vyskytuje u jmen, která jsou odvozena buď od vlastních jmen místních zakončených na *-ovic(e)*, popř. *-ic(e)* s redukováným základem: Velké Karlovice-*Karlovjan*, Popovice-*Popovjan*, Kunovice-*Kunovjan*, Bohuslavice nad Vlárí-*Bohuslavjan*, nebo se tvoří od plných základů místních jmen s jiným zakončením: Rožnov pod Radhoštěm-*Rožnovjan*, Janová-*Janovjan*, Trnava-*Trnavjan*.³¹

5.1.1.2 Názvy nositelů vlastností

Tato kategorie čítá velké množství názvů, jejichž základem je přídavné jméno, z čehož vyplývá, že někomu nebo něčemu je přisuzována určitá vlastnost. Nositelem vlastnosti mohou být osoby, zvířata i neživé věci.³² Pro tuto kategorii je příznačná bohatost odvozovacích formantů, které bývají většinou expresivně zabarveny.

V oblasti Valašských Klobouk jsou zaznamenána dvě specifika v rodě ženském, a to sufix **-ic(a)** jako varianta spisovného formantu *-ic(e)* a formant **-aň(a)**.

³⁰ HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě*. s. 110

³¹ HLUBINKOVÁ, Zuzana. *Tvoření slov ve východomoravských nářečích*. s. 33-34

³² HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě*. s. 120

Od přídavných jmen prvotních se vytvářejí názvy zakončené na **-ic(a)**. Označují osoby, zvířata (*jalovica*), rostliny (*černica*, *sušica*) a věci (*hustica*, *žlutica*, *mrtvica*). Z desubstantivních přídavných jmen na -ov(ý) pak vznikly následující výrazy: *ledovica*, *slínovica*. Do této kategorie náleží i názvy rostlin (*borovica*, *makovica*), názvy pálenek (*trnkovica*, *střešňovica*, *višňovica*, *meruňkovica*) a polévek (*čočkovica*, *hrachovica*, *mlékovica*, *česnekovica*). Od přídavných jmen na -n(ý) se tvoří např. pojmenování rostlin (*máselnica*, *slunečnica*) a věcí (*zelnica*, *mléčnica*).

Formantu **-aň(a)** se využívá zejména k tvoření expresivních názvů osob (př. *okaňa*, *břuchaňa*).³³

U maskulin se vyskytuje přípona **-o(ň)**. Například u výrazů: *hluchoň*, *blboň*.³⁴

5.1.1.3 Jména činitelská

Jména činitelská pojmenovávají osoby a zvířata, jež jsou původcem nějaké činnosti. Převážně se jedná o deverbativa, málokdy se jména odvozují od dějových jmen.³⁵

V této kategorii jsou specifiky přípony **-al(a)** (*ožrala*, *rýpala*) a **-o(ň)** (*brbloň*, *šmatloň*).³⁶

5.1.1.4 Názvy prostředků činnosti

Do této kategorie patří neživé substance určené k nějaké činnosti. Patří sem názvy strojů, přístrojů, nástrojů, mechanismů, zařízení, látek, pomůcek, nářadí, součástí strojů a přístrojů atd.³⁷ V této kategorii se setkáváme s nářečními formanty **-ic(a)** (*užica*, *sečkovica*) a **-e(ň)** (*hřebeň*).³⁸

³³ HLUBINKOVÁ, Zuzana. *Tvoření slov ve východomoravských nářečích*. s. 73-76

³⁴ KAZMÍŘ, Silvestr. *Slovník valašského nářečí*. s. 507

³⁵ HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě*. s. 115

³⁶ KAZMÍŘ, Silvestr. *Slovník valašského nářečí*. s. 508

³⁷ RUSÍNOVÁ, Zdenka. *Tvoření slov v současné češtině*. s. 13

³⁸ HLUBINKOVÁ, Zuzana. *Tvoření slov ve východomoravských nářečích*. s. 89

5.1.1.5 Názvy míst

Výrazy této kategorie pojmenovávají místa na základě toho, co se na nich vyskytuje či koná nebo podle charakteristické vlastnosti. Jejich základem je při odvozování většinou sloveso.³⁹ Nejvíce se na Valašskoklobucku vyskytují formanty **-isk(o)** (označuje otevřené prostory) a **-ň(a)** (označuje prostory uzavřené).

Přípona **-isk(o)** se pojí především se substantivními základy, méně s adjektivními a slovesnými. Výrazy s touto příponou se nejčastěji používají pro označení míst, kde něco roste nebo se něco pěstuje (*jačmenisko, jatelinisko*).⁴⁰

Názvy míst utvořeny příponou **-ň(a)** se primárně odvozují od substantiv, méně od sloves. Od nedějových substantiv vznikly např. tyto výrazy: *papírňa, cihelňa*. Dějovými substantivy jsou motivovány např. výrazy *kúpelňa, prádelňa*.⁴¹

V menší míře se vyskytují přípony **-árň(a)**, **-érň(a)** a **-ovň(a)**. Například: *kovárňa, palérňa, hájovňa*.⁴²

5.1.2 Kategorie modifikační

Výrazy, které spadají do kategorie modifikační, se od významu slova základového odlišují určitým příznakem. Může to být např. označení ženské osoby, příznak větší nebo menší velikosti apod.

Patří sem jména zveličelá, názvy specifikační, názvy hromadné a jména přechýlená.⁴³

5.1.2.1 Jména zveličelá (augmentativa)

Augmentativa jsou jména, u kterých nabývá příznak většího rozměru. Výrazy mají zejména emocionální funkci (pejorativní).⁴⁴

³⁹ HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě*. s. 123

⁴⁰ HLUBINKOVÁ, Zuzana. *Tvoření slov ve východomoravských nářečích*. s. 240

⁴¹ Tamtéž, s. 38

⁴² KAZMÍŘ, Silvestr. *Slovník valašského nářečí*. s. 508

⁴³ HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě*. s. 110

⁴⁴ HUBÁČEK, et al. *Čeština pro učitele*. s. 76

V oblasti Valašskoklobucka se vyskytují nářeční sufixy **-eň(a)** (*lebeňa*)⁴⁵ a **-sk(o)** (*babsko, robsko*). U maskulin se uplatňuje také ve funkci augmentativní sufix **-o(ň)**, typický pro expresivní formy (*mlsoň, blboň, bručoň*).⁴⁶

Do této kategorie podstatných jmen patří i nářeční označení odrostlejších mlád'at. Od základů se odvozují nářečním formantem **-ck(o)** (*telacko, prasacko*).⁴⁷

5.1.2.2 Názvy specifikační

Názvy specifikační jsou odvozeniny označující speciální substance. Výrazy mají často terminologickou povahu.⁴⁸

Samostatnou významovou skupinu tvoří názvy rukojetí a násad. Na zkoumaném území se uplatnil specifický formant **-isk(o)** (např. *hrabisko, kosisko*).⁴⁹

5.1.2.3 Jména přechýlená

Jména přechýlenými rozumíme především ženská jména odvozená prostřednictvím přechylovacích sufixů ze jmen mužských. S opačným procesem se setkáváme jen výjimečně.⁵⁰

V okolí Valašských Klobouk se vyskytují přechylovací sufixy **-ic(a)** a **-yň(a)/-kyň(a)**. Základem pro odvozování názvů zakončených na **-ic(a)** jsou obecná mužská jména zakončená formantem **-ník** (např. *klebetnica, vrstevnica*). Se základy na **-c(a)** se spojuje varianta **-kyň(a)** (př. *zástupkyňa*).

Do jmen přechýlených řadíme i přechýlená příjmení. Vedle rodové změny u nich nastává i změna významová. Přechylování příjmení prostřednictvím formantu **-ov(á)** se používá na Valašskoklobucku především v oficiálním styku. V neoficiální sféře se k přechylování užívá sufixů **-en(a)**, **-k(a)** nebo **-ic(a)**. Tyto specifické sufixy se vážou pouze se substantivním typem mužského příjmení. K mužským příjmením na **-č(e)k** se připojuje sufix

⁴⁵ HLUBINKOVÁ, Zuzana. *Tvoření slov ve východomoravských nářečích*. s. 243

⁴⁶ KAZMÍŘ, Silvestr. *Slovník valašského nářečí*. s. 507

⁴⁷ HLUBINKOVÁ, Zuzana. *Tvoření slov ve východomoravských nářečích*. s. 243

⁴⁸ Tamtéž, s. 68

⁴⁹ Tamtéž, s. 243

⁵⁰ HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě*. s. 129

-en(a) (např. Vašíček-*Vašíčena*, Havlíček-*Havlíčena*).⁵¹ S plným základem mužského příjmení různého typu se pojí druhý nejpoužívanější sufix **-k(a)** (Jandák-*Jandáčka*, Novák-*Nováčka*, Zeman-*Zemanka*, Bednář-*Bednářka*). Základem pro minimálně užívaný typ **-ic(a)** se stala mužská jména končící na -ík. U tohoto typu dochází k odvozování prostřednictvím resuffixace: Vajdík-*Vajďica*, Hrdlík-*Hrdlica*, Fojtík-*Fojťica*, Janošík-*Janošica*.⁵²

5.1.2.4 Názvy hromadné

Názvy hromadné užívané na Valašskoklobucku se z velké části shodují s výrazy spisovného jazyka.

V této kategorii však vydělujeme jména označující rodinu jako celek, kde se vyskytuje odchylka u substantivních příjmení. Ve spisovném jazyce se vyskytuje formant -ovi, kdežto na zkoumaném území se užívá jejich nominativu plurálu s koncovým formantem **-(i)** nebo **-(é)**. Tyto dva formanty se vyskytují u příjmení různého typu. K příjmení, které končí na -k, se váže zejména formant **-(i)** (např. Novák-*Nováci*).⁵³ Dále tento formant často najdeme u příjmení končících na -e(k) a -e(c) (Ptáček-*Ptáčci*, Tomeček-*Tomečci*, Adamec-*Adamci*).⁵⁴

U příjmení zakončených na -(a) se uplatňuje při odvozování především sufix **-(é)** (např. Hlavica-*Hlavicé*, Pavka-*Pavké*).⁵⁵

5.1.3 Kategorie transpoziční

Transpozicí vznikají výrazy, jejichž význam se shoduje s významem slova základového. Podstata transpozice spočívá v tom, že utvořené slovo vyjadřuje význam základového slova v jiném slovním druhu.⁵⁶

Do této kategorie řadíme názvy vlastností, názvy dějů a názvy číslic a čísel.

⁵¹ HLUBINKOVÁ, Zuzana. *Tvoření slov ve východomoravských nářečích*. s. 241

⁵² Tamtéž, s. 49

⁵³ Tamtéž, s. 242

⁵⁴ KAZMÍŘ, Silvestr. *Slovník valašského nářečí*. s. 507

⁵⁵ HLUBINKOVÁ, Zuzana. *Tvoření slov ve východomoravských nářečích*. s. 242

⁵⁶ HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě*. s. 110

5.1.3.1 Názvy vlastností

Názvy vlastností jsou především podstatná jména vyjadřující určitou vlastnost. Základem těchto výrazů bývají obvykle přídavná jména, méně často adjektivní zájmena a číslovky.⁵⁷

Jedinou příponou odchylojící se od spisovného jazyka pro tvoření názvů vlastností je v okolí Valašských Klobouk přípona **-ost'**. Pojí se se základovými adjektivy tvrdého deklinačního typu, a to s tvarem prvotním i odvozeným. Výrazy utvořené z prvotních adjektiv jsou např. tyto: *zlost'*, *úzkost'*, *radost'*, *lútosť'*, *hlúposť'*, *starost'* a *blbosť'*. Nejpočetnější skupinu v rámci této kategorie tvoří názvy odvozené z desubstantivních adjektiv končících na -n(ý): *přísnost'*, *povinnost'*, *slavnost'*; -en(ý): *spokojenost'*; -n(í): *národnost'* (jediný výraz, u kterého je základem měkké adjektivum).⁵⁸

5.1.3.2 Názvy dějů

Názvy dějů jsou výrazy, které jsou výsledkem transpozice, během níž dochází k zpředmětnění děje. Jejich základem jsou výlučně slovesa.⁵⁹

U této kategorie se od spisovné češtiny odchyloje pouze jediný formant, a to formant **-nic(a)**. Tento formant se vyskytuje zejména u názvů s expresivním zabarvením: *škrábanica*, *čmáranica*, *hádanica*, *čvachtanica* a *plískanica*.⁶⁰

5.1.3.3 Názvy číslic a čísel, názvy skupin podle četnosti

Pro úplnost řadíme k substantivům i pojmenování číslic a čísel.

Kromě spisovných tvarů se na Valašskoklobucku vyskytují i tzv. skupinové číslovky zakončené na **-ic(a)**, jejichž základem jsou číslovky druhové: *dvojica*, *trojica*, *štveřica*.⁶¹

⁵⁷ HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě*. s. 127

⁵⁸ HLUBINKOVÁ, Zuzana. *Tvoření slov ve východomoravských nářečích*. s. 82-83

⁵⁹ HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě*. s. 125

⁶⁰ HLUBINKOVÁ, Zuzana. *Tvoření slov ve východomoravských nářečích*. s. 99-100

⁶¹ Tamtéž, s. 102

5.2 Tvoření přídavných jmen

Při tvoření přídavných jmen se potýkáme s určitým omezením, protože počet odvozovacích formantů je podstatně nižší než u jmen podstatných.

Adjektivní přípony jsou homonymní, z čehož vyplývá, že jedním formantem se odvozují přídavná jména různých kategorií.⁶²

V rámci přídavných jmen se vyskytují specifika u přídavných jmen přivlastňovacích, přídavných jmen s významem zeslabujícím a zesilujícím a při stupňování jmen.

5.2.1 Přídavná jména přivlastňovací

U přídavných jmen přivlastňovacích je základ tvořen názvem subjektu, kterému se něco přivlastňuje.

V rámci tohoto druhu přídavných jmen se na zkoumaném území vyskytuje pouze jedna odlišnost u maskulin. Užívá se sufixu **-j** (př. *otcůj, bratrůj, žákůj, Janůj, Frantůj*).⁶³

5.2.2 Přídavná jména s významem zeslabujícím a zesilujícím

Při odvozování dochází k zesilování nebo zeslabování původního významu přídavného jména. Časté je emocionální zabarvení.⁶⁴

Specifickým formantem, který zesiluje význam, je na Valašskoklobucku sufix **-čajzn(ý)** (př. *veličajzný, širočajzný*).

Zdrobňovací a citovou funkci vyjadřují sufixy **-učk(ý)**, **-unk(ý)** a **-ušenk(ý)**. Příklady: *malučký, bled'učký, uzunký, hlad'unký, malušenký* atp.⁶⁵

⁶² HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě*. s. 134

⁶³ HLUBINKOVÁ, Zuzana. *Tvoření slov ve východomoravských nářečích*. s. 117-118

⁶⁴ Tamtéž, s. 129

⁶⁵ KAZMÍŘ, Silvestr. *Slovník valašského nářečí*. s. 508

5.2.3 Stupňování přídavných jmen

Při stupňování přídavných jmen se setkáváme u superlativu s předponou **náj-** (*nájnovější, nájmenší*). Zřídka se užívá pomocné slovo **samý** (*samý nájšikovnější, samý nájhorší*).⁶⁶

5.3 Tvoření zájmen

Funkcí zájmen je zastupovat podstatná a přídavná jména.

Slovotvorné odchylky se objevují u zájmen ukazovacích a neurčitých.

5.3.1 Zájmena ukazovací

Zájmena ukazovací nás přímo odkazují ke skutečnosti.

Odvozují se řadou předpon. Například ukazovací zájmeno *ten* se v okolí Valašských Klobouk pojí s předponami **toť-** (*toťten*) a **tady-** (*tadyten*), které ukazují na blízké substance. Dále se váže s předponou **hen-** (*henten*) poukazující na substance, které se nenacházejí v těsné blízkosti.

Zájmeno *ten* se spojuje i s postfixy **-tok** (*tentok*) a **-te** (*tente*).

5.3.2 Zájmena neurčitá

Základem zájmen neurčitých jsou zájmena tázací.

Pro odvozování se užívá jak předpon ze spisovného jazyka, tak i předpon nářečních: **bar-/bár(s)-** (*bár(s)kdo, bár(s)co*) a **leci-** (*lecido, lecico*).

Zájmena se odvozují i prostřednictvím postfixů. Specifikem je zde postfix **-sik** (*cosik*).⁶⁷

⁶⁶ KAZMÍŘ, Silvestr. *Slovník valašského nářečí*. s. 501

⁶⁷ HLUBINKOVÁ, Zuzana. *Tvoření slov ve východomoravských nářečích*. s. 227-228

5.4 Tvoření číslovek

Podstatou číslovek je vyjadřování číselných příznaků dějů a substancí. Mohou také vyjadřovat početní pojmy.

V této kategorii jsou zachyceny pouze dvě odlišnosti od spisovného jazyka. A to u číslovek násobných sufix **-krát'** (*jedenkrát', třikrát', desetkrát', stokrát'*) a možnost ten samý význam vyjádřit dvouslovnou formou typu **dva razy, pět razů** atp.⁶⁸

5.5 Tvoření sloves

Tvoření sloves se výrazně odlišuje od tvoření ostatních slovních druhů. Při odvozování sloves se neuplatňují odvozovací sufixy. Jejich funkci v tomto případě plní infinitivní kmenotvorné formanty.

Počet infinitivních kmenotvorných formantů je podstatně nižší než počet odvozovacích sufixů používaných u substantiv a adjektiv. Většina infinitivních kmenotvorných formantů je polyfunkční.⁶⁹ Proto je možno i prostřednictvím nízkého počtu odvozovacích prostředků vyjádřit celou řadu významových odstínů. Zároveň však dochází k nevyhraněnosti a splývání jednotlivých kategorií.⁷⁰

5.5.1 Slovesa s kmenotvornou příponou -nú-

Slovesa s kmenotvornou příponou -nú- jsou většinou perfektiva odvozená od jejich a-kmenových imperfektních protějšků. Patří sem například tyto výrazy: *chytnút, cúfnút, seknút, zmrznút, poslechnút, přehlédnút*, dále slovesa vyjadřující okamžitost děje (*mrknút, odplivnút*) a okamžitá slovesa motivovaná citoslovečnými základy (*žbluňknút, plésknút, lísknút, búchnút, klepnút, šlahnút, béknút*).

⁶⁸ HLUBINKOVÁ, Zuzana. *Tvoření slov ve východomoravských nářečích*. s. 232-233

⁶⁹ Tamtéž, s. 150

⁷⁰ HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě*. s. 140-141

V prefigované podobě se v malé míře vyskytují deadjektivní intranzitiva, např. *zkysnút, ztlustnút, zhustnút, zbohatnút, schnút, chládnút*. Deprefixací se pak tvoří jejich nedokonavé protějšky (*tlustnút, stárnút*).

5.5.2 Slovesa s kmenotvornou příponou -i-

V této slovesné kategorii jsou v hojné míře zastoupena desubstantiva, deadjektiva a deverbativa. Méně se vyskytují výrazy odvozené od zájmen a příslovcí.

Většina tvarů užívaných na Valašskoklobucku se shoduje se spisovným jazykem. Vyskytují se zde i odlišnosti, např. u okamžitých sloves se vyskytuje před kmenotvorným formantem skupina souhlásek -šč- (př. *liščit, pleščit*) nebo formant -oň- s expresivním charakterem (*řehoňit sa*).

5.5.3 Slovesa s kmenotvornou příponou -a-

Kromě spisovných slovesných tvarů (černat, bourat, tykat, lámat aj.) sem patří také slovesa, u kterých kmenotvorná přípona -a- je variantou spisovného -e-. Příklady: *obracat, ležat* aj.

Jsou zde zastoupena především desubstantiva, deadjektiva, depronomina, deverbativa a deinterjekce. Specifické rysy jsou zaznamenány jen u dvou druhů sloves, u desubstantiv a deverbativ.

Desubstantivními odvozeninami jsou např. tyto výrazy: *zavoňat, povečeřat, vykrvácat* aj. Početnější skupinou jsou deverbativa, př. *vracat, věšat, přemýšlat, házat, zabíjat* atd.

Na Valašskoklobucku se vyskytují i výrazy s reduplikovaným sufixem -váv-, který zprostředkovává rys opakovanosti, např. *sušívávat, hrávávat*.⁷¹

⁷¹ HLUBINKOVÁ, Zuzana. *Tvoření slov ve východomoravských nářečích*. s. 151-160

5.6 Tvoření příslovčí

Příslovce jako slovní druh označují stupeň vlastnosti, míru věci a vyjadřují bližší okolnosti dějů a předmětů.⁷²

5.6.1 Příslovce místa

Těmito příslovci se vyjadřují dynamické a statické významy (např. směřování, východiska, prostředí pohybu).⁷³

Specifickým formantem je na Valašskoklobucku formant **-át'**. Objevuje se například u těchto výrazů: *otkát'*, *potát'*, *odevšát'*, *odinát'* apod.

Dále pak je spisovný formant -y (kudy, tudy aj.) rozšířen na tvar **-y^{ma}**, např. *kady^{ma}*, *tady^{ma}*.

Užívá se také sufixu **-k** (*tadyk*, *kdesyk*).⁷⁴

5.6.2 Příslovce času

Do této skupiny patří příslovce vyjadřující časové rozpětí, cílové časové hranice, výchozí časové hranice a význam umístění v čase.⁷⁵

Na zkoumaném území se v rámci této kategorie vyskytují tato dvě specifika: sufix **-ěj** (*včilěj*, *zasěj*) a sufix **-kaj** (*dneskaj*, *toťkaj*).⁷⁶

5.6.3 Příslovce způsobu

Vlastní způsob, míru nebo zřetel vyjadřují příslovce způsobu.⁷⁷

I v této kategorii se vyskytuje řada odlišností od spisovného jazyka, a to přípony

⁷² KAZMÍŘ, Silvestr. *Slovník valašského nářečí*. s. 506

⁷³ HUBÁČEK, et al. *Čeština pro učitele*. s. 159

⁷⁴ KAZMÍŘ, Silvestr. *Slovník valašského nářečí*. s. 506

⁷⁵ HUBÁČEK, et al. *Čeština pro učitele*. s. 159

⁷⁶ KAZMÍŘ, Silvestr. *Slovník valašského nářečí*. s. 506

⁷⁷ HUBÁČEK, et al. *Čeština pro učitele*. s. 159

-učko(y) (*malučko, suchučko, teplučko, pomalučky* aj.), **-unko** (*malunko, lehunko, slabunko*) a **-y** (*pomály, pošepty*).

5.6.4 Stupňování příslovcí

Komparativ příslovcí se tvoří příponou **-ěj** (*bližěj, meňěj, pomeňěj, dalěj*) nebo se vyskytuje podobně jako u spisovného jazyka bez koncovky (*blíž, méně, spěš*).

Superlativ se tvoří pomocí předpony **náj-** (*nájmeňěj/nájmeň, nájpěkněj, nájzdravěj*).⁷⁸

5.7 Tvoření předložek

Předložky se svým charakterem blíží příslovcím. Vyjadřují podobné vztahy a okolnosti. Liší se však tím, že se pojí s pádovou formou substantiva (nebo s jiným výrazem stejné platnosti), kdežto příslovce existují samostatně.⁷⁹

Specifikum zde představují zejména předložky složené (např. *spoza, spopod*).

Pro okolí Valašských Klobouk je také charakteristické odvozování předložek z adverbií. Jedná se tedy o transpozici, při které se uplatňuje sufix **-vá** (*vedlevá/vedlivá, skrzevá* atp.).⁸⁰

⁷⁸ KAZMÍŘ, Silvestr. *Slovník valašského nářečí*. s. 506

⁷⁹ HLUBINKOVÁ, Zuzana. *Tvoření slov ve východomoravských nářečích*. s. 235

⁸⁰ Tamtéž, s. 252

6 Analýza nářečního textu

Výše analyzované jazykové jevy budeme v další části prakticky demonstrovat na nářečním textu z knihy Libuše Sušilové *Klobucký rok: Starobylé zvyky a obyčeje celého roku ve Valašských Klobúčích*. V rámci ucelené jazykové analýzy provedeme rozbor po stránce fonologické, morfologické, syntaktické a lexikální.

6.1 O autorce

Libuše Sušilová, narozena 29. října 1908 ve Valašských Kloboukách, byla vynikající folkloristka. Angažovala se ve valašskoklobuckém muzeu, zajímala se o lidové kroje, výšivky, obyčeje, písně, tance, dětské hry a o lidovou slovesnost. Během studia místního folklóru shromáždila velké množství materiálu, se kterým dále pracovala a vydala jej tiskem. Publikovala ve Vlastivědných kapitolách z Valašskoklobucka, některá vyprávění uveřejnila také v časopise Valašsko.

Knihu *Klobucký rok* napsala podle vyprávování své matky Marie Pohořelé. Kniha je napsána nářečím z Valašských Klobouk. Původně vyšlo vyprávění *Klobucký rok* nadvakrát ve Vlastivědných kapitolách v roce 1964, v knižním vydání pak v roce 2010.⁸¹

Ukázka:

„Masopúst, kerý byl nájvesejším z celého roka, končil. Byly tu fašanky, končiny. Smažily sa koblíhy a zasěj sa vařila zhrívanica. Po celěj obci bylo vúně a člověk okřaky dostával a oskomliny sa mu dělaly. Kór dyž byla tuhá zima a papučáře mjeli dobrý rok.

Na kerési končiny tetka Melíškovi smažili koblíhy v kuchénci. Od masného tam bylo plno čúdu, tož otevřa okénco a daja misku pod okénko na stoličku, smažili na kútku. Smažíja, ale v misi ím tych koblíhú moc nepřibývalo. No, už byli ochotní věřit, že sú v tom jakési čáry! Než potom, jak sa k misi obrátili, vidíja, jak na hřebík na paličce přibitý napichuje dosi koblíhy. Vystrča hlavu ven, vidíja ogařisko. Už jich mjél plné kapse. Nebojte sa, že ogaru pochválili, aj maměnce jeho šli tedy žalovat.“⁸²

⁸¹ SUŠILOVÁ, Libuše. *Klobucký rok: starobylé zvyky a obyčeje celého roku ve Valašských Klobúčích*. s. 62-63

⁸² Tamtéž, s. 35

6.2 Analýza textu z fonologického hlediska

Z hlediska souhlásek je hojně se vyskytujícím znakem ve zkoumaném nářečném textu uchování skupiny *šč* (*kúšček, ščetiny, měščan, ešče, šcedrá, Ščítnej, vypoščané*) a užívání zdvojených souhlásek (*masso, srcco, kašša, dřevěnná, hliněnná, slaměnná*). Často se vyskytují výrazy bez proteze (*j-*) na začátku slova (*izba, ich, ím, itrnice, méno, enom*) a dochází ke znělostní asimilaci (*nigdo, negdo, gdegdo, lecgdy, muziganti*). V malé míře se objevuje slabikotvorné tvrdé *t*, a to v krátké i dlouhé podobě (*dľho, slnečko, stľp*). Sporadicky se setkáváme také se slabikotvorným *ř* (*křdel, štvřtėj, přepřchat*).

V rámci samohlásek jsou výrazné v textu následující znaky: existence původního monoftongu *ú* (nedošlo k diftongizaci *ú > ou*, př. *múka, lúka, súkeníci, kohút, súsedé, púzdro, kúpít, trúfat, fúkat*), neprovedení přehlásky *u/ú > i/í* (*kožuch, ludé, jablúčka, klúče, plúca*), existence nezúženého *é* v kořeni slov (*šél, čért, černé, večér, pékl, přišél*) i v koncovkách (*modré, urobené, nekeré, chráněné*), před souhláskami *j* a *ň* dochází k prodloužení samohlásky *ó* (*chvójí, strójit, hónit*), výskyt slov s krátkou samohláskou, tzv. moravská krátkost: *vdat, spat, přísahat, duhovych* (barev). Méně se setkáváme s nezměněnou skupinou *aj* (nedošlo tedy k přeměně *aj > ej, daj, vdaj, najprv*). U řady sloves dochází k haplologii (*spraovat, připraovat, popraovat, nestóí, poistit, náít, poídat, vykróit*).

6.3 Analýza textu z morfologického hlediska

V textu se velmi často setkáváme s výrazy, které jsou důkazem neprovedení přehlásky *a > e, u/ú > i/í* ve skloňovacích koncovkách v nom. sg. (*rúža, večera, užica, zhřivanica, ložnica, lavica, polica*), gen. sg. (koncem *měsíce, místo věnce, bez cylindra, do štvřečka, sednadvacátého prosince*), akuz. sg. (pod *košulu, na ňu*) a v instr. sg. (*s ňú, podlévalo sa to kyseliciú*). Významným rysem je i koncovka *-om* v dat. pl. a koncovka *-och* v lok. pl. maskulin a neuter (*děckom i děťom, ogarom, zešitom, k svátkom, ve spodňákoch, o prasatoch, na poloch, v zemňákoch, na mostkoch, na hroboch*). V nominativu plurálu se u životných maskulin (pers.) objevuje tvar s koncovkou *-é* (*mikuláše, Tře krále, kravaře, papučáře, vyhrávače, kočíšé, hospodáře, rodiče, hasičé*). Hojně se vyskytuje i koncovka *-ami* v instr. všech skloňovacích typů (*oškvarkami, hrncami, rukami, radostami, dveřami, užicami*).

U adjektiv tvrdé deklinace se u feminin v gen., dat. a lok. sg. uplatňuje koncovka *-ěj* (v *nejednéj* chalupě, *kyselicovej* máčky, v *plachtověj* búde, po *celěj* obci).

V textu najdeme zvrtné zájmeno *se* pouze v podobě *sa* (modlit *sa*, zdálo *sa*, vařila *sa*, vynéslí *sa*, dalo *sa*).

Specifickou podobu mají i číslovky základní (*sedn, osn, třé, štyry*) a neurčité (*tolěj, kolěj*). V dat. číslovek řadových se obvykle vyskytuje koncovka *-ěj* (k *pátěj* hodině, k *prvěj* chalupě).

Řada specifických tvarů se objevuje i v rámci sloves. V přičestí minulém u maskulin často dochází k dloužení samohlásky (*šél, utírál, pověd'él, kázál, nesmjél, rozsvítíl, pověsíl, bývál, utěkál*). U sloves s kmenem zakončeným na *-nu-* nedochází k přeměně na *ou* (*vyhnút, ponúkat, vytáhnút, kleknút, švácnút, minút, ustříhnút*). Ve 3. os. pl. u sloves 4. třídy je obvyklou koncovkou *-íja* (*víja, obrátíja, spálíja, obchodíja, uderíja, přeletíja*). Velmi rozšířený je i přechodník přítomný, u všech rodů se užívá stejných dvou tvarů s koncovkami *-a* a *-aci* (*stávaja, strča, chtěja, přiskoča, přid'aci, id'aci, přichod'aci*).

6.4 Analýza textu ze syntaktického hlediska

Po stránce syntaktické se vyskytuje v textu minimum zvláštností. Je to snad jenom existence příklonky *-i* ve vedlejších větách podmínkových (*Pršalo-i,...; Nebylo-i teplo,...; Ublížila-i,...*), výskyt částice *-i* ve zjišťovacích otázkách („*Ja, synku, máš nový klobúk, pravda-i? A na něm nové kvastlíčky, pravda-i?*“) a zřídka se pod vlivem slovenštiny objevující spojka *bár/bárs* („*Skakún, to byla taková nezdoaba, bár ohlašoval takovou osobnost, jak byl svatý.*“; „*Obleča šatečky, bár aj vypoščané, a vezňa do ruky košíček...*“).

6.5 Analýza textu z lexikálního hlediska

V knize najdeme velkou řadu nářečních výrazů, které se vážou k místním tradicím (např. *zabíjačka*, vaření trnek, sklizení úrody, místní poutě aj.), ale i k obecně uznávaným svátkům (Velikonoce, Vánoce, masopust, dušičky atp.). Důkazem je následující výbor nářečních výrazů: *almadáš* (hostina), *badat* (tušit), *banovat* (litovat), *borytáš* (střapec na holeni), *bosorka* (čarodějnice), *calta* (velká kynutá buchta), *čelust'a* (otvor do pece), *čut* (slyšet), *džgat* (cpát), *engliš* (bonbon), *faska* (dřevěná nádoba na bryzdu), *fryško* (rychle), *fúra*

(mnoho), *furt* (stále, pořád), *grajcárek* (krejcar), *háby* (šaty, oblečení), *huňa* (přikrývka), *hýpat* (skákat), *jančáry* (dámské vysoké šněrovací boty), *jezivo* (jídlo), *kamas* (hoch, výrůstek), *kerchov* (hřbitov), *kočišé* (kočí), *koléj* (kolik), *kolevá* (kolem), *kór* (obzvlášť), *kordula* (vesta, živůtek ženského kroje), *krájanka* (křížala), *krdel* (stádo, houf), *krkoš* (tenký kmen), *kvak* (tuřín, řepka), *kvelb* (obchod), *kyčkat* (tahat za vlasy), *kyjanica* (hůl, kyj, palice), *kyselica* (zelná polévka), *latérňa* (lucerna, svítilna), *legátka* (židlička), *luft* (vzduch), *lygotat* (blikat), *maškrťák* (mlsoun), *mlatevňa* (bití), *močarisko* (bažina, močál), *mores* (mravy, vychování), *naozaj* (jistě, opravdu), *nátěsta* (kvásek), *nepchat* (nestrkat), *nošačka* (krosna), *ogara* (chlapec, kluk), *ohrabečnica* (velkokoké síto, velký koš), *oklepina* (vymláčená sláma), *omládek* (zákvas), *oskomina* (laskomina), *pagáč* (placka), *pasínka* (pastvina), *paskuda* (nedobrá věc, rozpustilost), *paša* (pastva), *pijatyka* (příležitostné pití), *pupák* (švestkový knedlík), *retovat* (pomáhat), *roba* (žena), *rúče* (rychle, hbitě), *skrzevá* (kvůli), *skřídla* (poklice), *spisko* (místo, kde se spí), *súsek* (truhla), *světloňoš* (světélkující strašidlo, bludička), *špata* (darebný hoch), *štonta* (bouda), *štráfnút* (zavadit), *šuchot* (šepot, šumění), *šúlat* (válet, svinovat), *švrlák* (kvedlačka), *tarvas* (hluk, křik), *toléj* (tolik), *verštat* (tkalcovský stav), *vincétl* (větrový bonbon), *vypucovat* (vyčistit), *zdrapit* (chytit), *zhlavec* (polštář), *zhřívánica* (kořeněný alkoholický nástroj), *zmňata* (nesmysl), *zrúbat* (zbít, ztlouci).

Mezi uvedenými nářečními výrazy najdeme i výrazy přejeté ze slovenštiny (*krdel*, *naozaj*, *nepchat*) a němčiny (*kvelb*, *luft*).

V textu se objevuje řada slov, jež jsou odvozeny slovotvornými formanty, se kterými se ve spisovném jazyce nesetkáme. Asi nejvíce specifických sufixů je spjato s podstatnými jmény. Pro názvy nositelů vlastností je typický sufix *-ic(a)* (*obarovica*, *kyselica*), označení pro odrostlejší mláďata se odvozuje pomocí sufixu *-ck(o)* (*kuřacko*, *sélacko*, *telacko*) a u názvů míst se setkáme se sufixem *-ň(a)* (*sušírňa*).

U přídavných jmen se vyskytuje specifický sufix *-ajzn(ý)* (*veličajzný*, *širočajzný*), jež se objevuje u přídavných jmen se zesilujícím významem, sufix *-ít(ý)* (*zastřítý*, *vytřítý*, *ohřítý*, *odemčítý*), který je příznačný pro přídavná jména odvozená od přičestí trpných s infinitivem na *-ít*, a prefix *náj-* uplatňující se při stupňování u superlativu (*nájevětčí*, *nájstarší*, *nájmilejší*, *nájnnutnější*).

Pro odvozování zájmen je v textu charakteristický sufix *-te* (*tente*, *tyte*, *tymite*, *tychte*, *táte*) a u zájmen neurčitých nářeční prefix *leci-* (*lecikera*, *lecigdo*, *lecičeho*).

U číslovek se pro vyjádření násobnosti setkáváme např. s výrazy *tři raze*, *věc razú*, *štyry razy* apod.

Autorka nadměru užívá přechodníku přítomného a výskyt sloves ve tvaru infinitivu nebo příčestí je v textu minimální. Za odlišnost však můžeme považovat slovesa s kmenotvornou příponou *-nú-* (*odřeknúť, vytáhnúť, ustríhnúť*), jež se odvozují od sloves 5. třídy, a slovesa s kmenotvornou příponou *-a-*, u kterých se vyskytuje reduplikovaná přípona *-váv-* (*poslúchávávat, sedávávávat*).

Při stupňování příslovcí se u komparativu setkáváme pouze s příponou *-ěj* (*dalěj, bližěj, skořej, vyšěj, dobrěj*) a u superlativu s předponou *náj-* (*nájprv, nájděl, nájdřív, nájspěš, nájskořej*).

Předložky se v textu vyskytují ve většině případů ve spisovné podobě. Zvláštní jsou však tvary s příponou *-vá* (*kolevá, skrzevá*).

6.6 Shrnutí

Po komplexní analýze knihy *Klobucký rok* můžeme tvrdit, že je napsána „čistým“ valašským nářečím bez většího vlivu spisovného jazyka. Spisovnými výrazy jsou v textu většinou jen předložky a spojky. Velmi málo se vyskytují spisovné tvary jiných slovních druhů. Velké množství nářečních výrazů nám demonstruje charakteristické znaky nářečí. S výraznými znaky se setkáváme ve všech jazykových rovinách.

V textu se však nevyskytují všechny specifické nářeční rysy, jež uvádí řada odborných publikací. Je jich však minimum. Při analýze jsme se nesetkali např. s následujícími rysy: existence *y/ý* jako výrazné fonetické varianty fonému *i/í*, infinitiv zakončený na *t'*, tvary bez *-nu-* u sloves 2. třídy v příčestí minulém, přítomní tvary utvořené od infinitivů s koncovkou *-at/-at'* podle sloves 1. třídy, zachování původní koncovky *-i* v lok. sg. maskulin a neuter aj.

Po srovnání počtu nářečních rysů vyskytujících se v knize a počtu znaků v textu se neobjevujících můžeme tvrdit, že kniha je názornou ukázkou charakterizující valašské nářečí.

7 Závěr

Cílem práce byla analýza současné mluvy na Valašskoklobucku, a to v oblasti lexikální roviny, zejména pak v oblasti tvoření slov. Dílčím cílem bylo zmapování slovtvorných formantů užívaných na Valašskoklobucku, které se odchyľují od spisovného jazyka. Součástí analýzy byl také komplexní jazykový rozbor nářečního textu, který měl prokázat, zda se v dané mluvě vyskytují typické prvky příznačné pro oblast východomoravských nářečí.

Vytyčený cíl byl splněn. Pracovali jsme s řadou publikací zaměřených na tvoření slov ve spisovném jazyce i východomoravských nářečích, a zejména s izoglosními mapami Českého jazykového atlasu.

Celkově bylo nalezeno 56 specifických odvozovacích formantů. Nejvíce se jich vyskytuje u podstatných jmen, a to 29, pak u příslovcí (10), zájmen (8), přídavných jmen (6), číslovek (2) a pouze jediná odlišnost byla zaznamenána u předložek. Kromě formantů, jež jsou nářečními variantami formantů spisovných, např. *-ic(a)*, *-e(ň)*, *-učk(ý)*, *-krát'*, *leci-*, *náj-*, se vyskytují i formanty, které se svým hláskovým uspořádáním neblíží žádnému spisovnému formantu, např. *-čajzný*, *bár(s)-*. U sloves je situace jiná, funkci slovtvorných formantů plní infinitivní kmenotvorné přípony. Převážně se jedná o nářeční varianty, př. *-nú-*, *-a-* atp. Tvary spojek, částic a citoslovcí se zcela shodují se spisovným jazykem.

Následná analýza nářečního textu z knihy dialektoložky Libuše Sušilové prokázala, že se jedná o text dokládající charakteristické rysy valašského nářečí všech jazykových rovin, a proto je možné ji považovat za vhodnou ukázkou demonstrující mluvu ve Valašských Kloboukách a okolí. Současná mladší generace se může při četbě potýkat s problémem nepochopení. V textu se totiž vyskytuje velké množství slov, která se v dnešní době používají málo, anebo se nepoužívají už vůbec. Řada z nich byla v práci uvedena a vysvětlena.

Nezbývá než doufat, že práce bude přínosem pro všechny, kdo mají zájem o valašské nářečí a chtějí se dozvědět, jaká je v současné době tendence v oblasti tvoření slov na Valašskoklobucku a jak se dnes ve Valašských Kloboukách a blízkém okolí mluví.

8 Seznam použitých zkratek

aj.	a jiný
akuz.	akuzativ
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
atp.	a tak podobně
čes.	česky
dat.	dativ
gen.	genitiv
imper.	imperativ
instr.	instrumentál
lok.	lokál
např.	například
nom.	nominativ
os.	osoba
pers.	personičnost
pl.	plurál
popř.	popřípadě
př.	příklad
sg.	singulár
slov.	slovensky
tj.	to je
tzv.	takzvaný

9 Seznam použité literatury

KNIHA

BACHMANNOVÁ, Jarmila et al. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-484-X.

BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972.

BĚLIČ, Jaromír. *Slovenština*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1961.

BOGOCZOVÁ, Irena. *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2009. ISBN 978-80-7368-649-9.

CURŮN, František, et al. *Vývoj českého jazyka a dialektologie*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1971.

HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980.

HLUBINKOVÁ, Zuzana. *Tvoření slov ve východomoravských nářečích*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1980. ISBN 978-80-210-5295-6.

HOLUB, Zbyněk. *Dialektologická praktika: úvod do praktické dialektologie*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1996.

HUBÁČEK, et al. *Čeština pro učitele*. 3. vyd. Odry: Vade mecum Bohemiae, 2002. ISBN 80-86041-30-1.

CHLOUPEK, Jan. *Aspekty dialektu*. 1. vyd. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1971.

KAZMÍŘ, Silvestr. *Slovník valašského nářečí*. 1. vyd. Vsetín: Dalibor Malina, 2001. ISBN 80-903010-1-0.

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: VIII. díl, V-Ž*. 1. vyd. Praha: Libri, 2011. ISBN 978-80-7277-410-4.

RUSÍNOVÁ, Zdenka. *Tvoření slov v současné češtině*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1993. ISBN 80-210-0133-X.

SUŠILOVÁ, Libuše. *Klobucký rok: starobylé zvyky a obyčeje celého roku ve Valašských Kloboukách*. 1. vyd. Valašské Klobouky: Muzejní společnost ve Valašských Kloboukách ve spolupráci s Městským muzeem, 2010. ISBN 978-80-254-8527-9.

INTERNET

Valašské Klobouky: "...srdce jižního Valašska". *Z historie Valašských Klobouk a jižního Valašska* [online]. 26. 3. 2008 [cit. 2012-02-15].

Dostupné z: <http://www.valasskeklobouky.cz/historie/d-1432/p1=1937>

Valašské Klobouky: "...srdce jižního Valašska". *Současnost města Valašské Klobouky* [online]. 29. 12. 2005 [cit. 2012-02-15]. Dostupné z:

http://www.valasskeklobouky.cz/vismo/dokumenty2.asp?u=17631&id_org=17631&id=1332&p1=1737